

Hullám

Ne törődj vele, majd elmúlik, mondta nagyanyám, ha megütöttem a lábam vagy a kezem; látta, nincs semmi nagyobb baj a riadalmon és pillanatnyi fájdalomon kívül.

Ne törődj vele, majd elmúlik – igen, de valóban elmúlik-e, ami egyszer megszületett bennünk? Vagy ott marad már örökre az egyre inkább általunk is kibontakozó teremtés apró mozzanataként?

Papa, a nagy kérdésekre nem tudok válaszolni. Képzeld el, valamikor azt gondoltam, igen, talán lehet... aztán egyre kopott bennem a meggyőződés, mostanra meg beláttam, nem kopás az, nem valaminek az elvesztése, a megbékélés egyszerűsödik így.

Elárult valaki. Ezerkilencszázhetvenben történt, te már régen nem éltél, én meg érettségire készültem. Történelemóra előtt valaki megjegyezte: „Ma van Lenin születésének századik évfordulója!” Már benn ültünk az osztályteremben, vártuk a széles és visszhangos folyosón mikor halljuk meg Konrád atya lépteit.

Valaki kilépett a táblához, és ragasztóval odanyomta Roden gondolkodójának képét. Röhögés, vihogás. Erre egy másik fiú – nem emlékszem, ki volt, felbomlott a rend, az ajtó mellett ülő odaállt, hogy lássa, ha az atya közelít a folyosón – kisollóval lenyisszantotta a Gondolkodó fejét, és Lenin képét ragasztotta a helyébe. Ekkor már mindenki talpon volt, mozgott az egész osztály.

Aztán a fölirat krétával: Hát én még erre is képes vagyok? És egyre újabb díszítés került oda. Én talán Sztálin vagy Mao Ce Tung képét találtam meg valahol, s vittem ki a „Mi bandánk” felirat alá. A szomszéd padsorban mellettem ülő fiú a hátsó szekrényből egy Rákosit ábrázoló képpel gazdagította a gyűjteményt. Egész szépen megtelt a tábla.

Jön! – riasztott a figyelő fiú, mindkét kezével hadonászott, hogy hagyjuk abba, az imént még neki is eszébe jutott valami, azt is odaírta.

Konrád atya belépett a terembe, a maga széles mozdulataival indult volna a katedra felé, ránk, majd a táblára tekintett, arcán még ott ült a jóleső mosoly,

de amikor látta a mondatokat, és fölismerte a képeket, hirtelen, mint aki menekül, odarohant a táblához, szinte rávetette magát, hogy a testével védje, ez volt a benyomásom, s mohón tépni kezdte a képeket, elrejtette őket valahová a reverendájába, a feliratokat vadul letörölte a szivaccsal, még véletlenül se maradjon nyoma, felénk fordult a csupasz tábla előtt, csak a krétához lehetett hasonlítani az arcát, de nem szállhatott fel annyi por, hogy így belepje.

„Senki nem hagyhatja el a termet. Az osztálytitkár tartsa fenn a rendet. Megyék az igazgató atyához.”

És becsukta ránk az ajtót. Nem kellett rendet tartani, mindenki néma volt.

A következő órát megtartották, de szünetre nem mehettünk ki a folyosóra. Időnként egyik, majd másik fiút hívták ki, föl se tűnt. Amikor visszajöttek, egyszerűen leültek a helyükre, kinyitották a füzetet, és megoldották az éppen soron levő feladatot.

Nem tudom, mi történt, de egyszerre belém költözött a rettenet. Képtelen vagyok másként elmondani, s éppen erről az érzésről akarok számot adni neked, apám. Az előbb még semmi nem volt, ártatlan és sima minden, aztán történik valami, és a rettenetnek ez a fémes csikorgása – honnan került elő, miféle hatalom, hogy egyetlen szempillantás alatt kisajátít, s már nem is én vagyok, csak valami üres edény, amelynek megszűnt az akarata, s már ki van szolgáltatva valami nagyobb erőnek vagy törvénynek; uralkodik rajtam, nem tudom, ki vagy mi, már magamhoz van a legkevesebb közöm, nem rendelkezem a mozdulataim fölött, nyom, nyom, egyre lefelé nyom... szörnyű.

Néhány alkalommal éltem át ehhez hasonló: elvesztem. Tudom, hogy elvesztem. Működik a tudatom, működése addig terjed, hogy fölismerjem az elveszésemet, amihez már nincs közöm. Mert ha úgy szünnék meg, hogy már nem tudok semmit magamról, már nem is én vagyok – de így!

Rám szorult a világ, annyira, hogy nyomorékká tett.

Engem nem hívtak az igazgatói irodába, sem a következő órán, sem utána.

Az utolsó órán bejött a prefektusunk, felsorolt három nevet. Azok nem mehetek az osztállyal együtt ebédelni, az egyik félreeső folyosót jelölte ki nekik tartózkodási helyül, az ebédet is külön kapják, sem osztálytársaikkal, sem más osztálybeliekkel nem érintkezhetnek a további intézkedésig. Igen, így: nem érintkezhetnek... ez a furcsa kifejezés maradt meg bennem, mert ugyan miért akarnék érintkezni bármelyik osztálytársammal. Legföljebb dumálunk, röhögcsélünk, Rubnerrel azzal szórakoztunk, hogy bármilyen marhaságot mondtunk egymásnak, erre elkezdtünk röhögni, eleinte erőltetve, majd az erőltetés előbb-utóbb átváltott tényleg röhögéssé, hogy már rázkódtunk tőle; vagy a fiúkkal kimegyünk focizni a szigetre, de hogy érintkezni...

Különösen azért jegyeztem meg jól ezt a kifejezést, mert a három fiú közül az egyik én voltam, aki „nem érintkezhettem”.

Az én nevem?

És ehhez a néhány hanghoz vagyok kötözve? Ez lennék én? S ha ez elhangzik, akkor már nem tehetem azt, amit szeretnék, hanem a félreeső folyosó, és sem az osztálytársaimmal, se más osztálybeliekkel... De hiszen...!

Nem volt más lehetőségem. Óra végén a többiek kivonultak a teremből, rám se néztek, az a fiú sem, aki odaragasztotta Rodent, a Lenin-fiú sem, aki a fejét vitte, de a mellettem ülő Rákosi-fiú sem, és akik mindenfélet írtak a táblára. Maguk elé néztek, nem törődtek velem, pedig élvezték a felfordulást, és bekiáltottak időnként: még, még valamit írjatok, és mondtak néhány ötletet.

Elvonultak, csak mi hárman maradtunk, mint amikor lefejtik a húst, és csak a fehér, kiábrándító csont marad.

Elvezettek a félreeső folyosóra. Tudod, papa, pocsék helyzet volt. Ne kapard, fiam! – figyelmeztetett a felügyelő, akit kirendeltek az ellenőrzésünkre. Nem is vettem észre, hogy körmömet belemélyesztettem a fal mészfestésébe, csak most, hogy rám szóltak. Nem tudom, miért, összereztem. Aztán leguggoltam, mert erőtlennek éreztem magam, de féltem, hogy észreveszik, és bármekkora erőfeszítésbe került is, kiegyenesedtem. A folyosó egyre levegőtlenebbé vált. Hús-huszonöt méterre lehetett a vége, széles volt, és magas, de mintha megindultak volna feléd a falak; és nem tudod, miért vagy ott, miért mozog, miért szorít egyre kisebb térre a világ – a világ? vagy ki tudja, ki és mi szorítja, igazgatja a távolságokat és a tárgyakat – mindenesetre cudarul éreztem magam. Fáj a tüdőm, annyira kevés levegő jutott bele. Talán te is így érezted, mielőtt meghaltál? Mert azt tudom csak így elképzelni.

Ó, de jó lett volna, ha élsz! És akkor odajössz, szélesen a folyosón: na jó, hagyják abba ezt a hülyeséget! Gyere, fiam! – és átkarolod a vállam, már nem közeledik a folyosó vége és a falak, nem kaparászom a festést, hogy észre sem veszem, szóval minden olyan jó lett volna, olyan normális.

De nem. Te nem voltál sehol, s ott, ahol a távolban a felügyelő sétált keresztbe a folyosón, s a másik két fiú is csak tengett-lengett valahol a közelemben, nem gondoltam rád. Nem tudtam gondolni rád. Mert a veled együtt való gondolkodást nem tanulhattam meg. Így aztán nem tudom, milyen, amikor apa jön, és átkarolja a vállam: na jó, ebből elég! És elmegyünk együtt valahová, valahová a szorításból, a rettegeből, és nincs szükségünk semmire, a dolgok olyan természetesen, maguktól következnek.

(Tudod, mi jutott eszembe, apám? Hogy te most valahol szenvedsz – valahol? Térelnevezést adok létezésednek, pedig talán téren és időn kívül vagy, s attól szenvedsz, hogy rád gondolkok; az én fájdalmamtól szenvedsz. Ez a te büntetésed. Pedig, papa, tudom, elég lenne már neked a szenvedésből, elég, elég!)

Nem kértem az ebédet, a vacsorát sem. Megátalkodott vagy, fiam, mondta a felügyelő, nem akarta visszavinni az ételt. Nem elég a többi, még ez is?!

Mi az a többi? – üvöltöttem volna, de addigra már fáztam. Nem a bőröm, nem a húsom fázott, hanem valamilyen más rész bennem, de az irgalmatlanul. Pedig április végén írtak, néhány nap, és nyitnak a strandok.

Fel akarom keresni Konrád atyát! – közöltem egyszer csak recsegő hangon. Úgy jöttek elő belőlem a szavak, mintha valami berozsdásodott ajtó nyikordulna, vagy megakadt gép lendülne tovább, törve-zúzva mindent maga előtt.

Elutazott – még a kora délutáni járattal elutazott –, kaptam a választ. Feltűnt a prefektus. A felügyelő kezében még ott tartotta a vacsorát. Egyél fiam, szólt szelíden, ebben a korban enni kell!

Úgy mondta ezt, olyan egyszerűen, annyira természetesen, hogy azt gondoltam: hiszen semmi nem történt, semmi, nem közelítenek a falak, nem fogyott el a levegő, enni kell, buta játék az egész.

Aztán harmadnapon... igen, a harmadik napon, fizika óra közben, mi volt a tananyag, az elektromos feszültség vagy valamilyen csillagászati ismeret, nem emlékezem, belépett a testvér, aki mindig körbevitte az igazgatói körözüvényeket. Vid atya átvette a könyvet, fiúk, tessék fölállni, a körözüvényt mindig fölállva kellett végighallgatni, tudtam, rólam lesz szó; dehogy tudtam, illetve úgy nem tudtam, hogy tudtam... már mindenbe belegabalyodtam.

Addigra már elhittem, hogy valami súlyos bűnt követtem el, megátalkodott gonosz vagyok, egy senkiházi, aki már ne akarjon semmit, ne legyenek vágyai, ne gondolja, hogy ő majd egyszer, és hogy valami szép és boldog idő... nem, menjek a fenébe, minek akadályozom a magam ócska típródásával a világ természetes menetét.

Anyám, ha most kitiltanak az ország valamennyi középiskolájából, mennyire szenved majd. És én nem bírom elviselni az ő fájdalmát, szemrehányó tekintetét! Papa, bevallom, akkor nem gondoltam rád. Talán, mert nem tudtam elképzelni, végképp nem tudtam elképzelni, hogy jössz, és azt mondod: Az én fiam nem követett el semmi rosszat!

Nem értettem a körözüvény szövegét. Hosszú volt, már mióta álltunk, én a hátsó sorban, az ilyen magasra nőtt, lakli alakokat oda ültették, valami olyasmi, hogy az iskolánk... és az emberi tisztesség... a törvények tudomásulvétele...

Nem tudtam, hogy kerülnek ezek oda, mi az értelmük, és mire vonatkoznak, anyám szárnalmas tekintete – mi lesz velem, de ez sem jutott eszembe.

Lehajtottam a fejem, láttam elhasznált nadrágomat, amely a fenekén már kifényesedett, elöl csúnyán kitérdesedett, már a kezdetektől rövid volt, megszegyenítően, időtlenül lengedezett a bokám fölött. Ennyire futotta abban a rohadt, átkozott kitelepítésben. És minden rondaságot ki akartam öklendezni magamból. Aztán kinéztem az ablakon: odakint virított a nap, én meg idebent.

Képtelen voltam fölfogni a körözüvény szövegét, csak amikor légcsővemben hörögni kezdett már a levegő, gondoltam, hogy most már a végkifejlethez érkeztem.

Aztán meghallottam a nevem és mellé: igazgatói rovo.

Majd nem sokkal utána: Üljetek le, fiúk, folytatjuk az órát!

Megszabadult az anyám! Nem kell abba a fájdalmas tekintetébe nézmem.

Negyven évvel később János, az osztálytitkár egyszer csak így szólt az osztálytalálkozón: Nem emlékezem, kiket hívtak le rajtam kívül az igazgatói irodába, kiket faggatott a két civil ruhás nyomozó. Csak tudnám, kik voltak, és mit mondtak?

A Balaton partján ültünk, szeptember első hétvégéjén. Még tartott a meleg, nem ért véget a fürdőszezon. Nem akartam a fiúk arcába nézni. Elhatároztam, beúszom egészen a fényjelző bójáig, amelyet éppen megringatott egy valahonét hirtelen érkezett hullám.

A ruha

Papa, emlékszel még a régi házra? Emlékezni annyi, mint birtokba venni. Nem tudom, neked mennyi jutott a birtoklás szép öröméből, jutott-e egyáltalán. Nekem se túl sok; negyvenéves voltam, amikor egyszer csak kiderült, az a ház, amelyről beszélek, s amelynek a közelében ástad diákkorodban az ősi elődök csontjait – ahogyan a fakult fényképen látlak vagy inkább belelátlak –, elkerülte az államosítást. Családunkat kitelepítették, valahonnét a Hajdúságból érkezett emberek telepedtek a házba, s nem tudok másra gondolni, mint a hatalom ostobaságára, amely azt gondolta, a pillanatnyi erő örökre szól, így aztán elfeledkeztek a ház átírására a földhivatalban. Azt hitték, ó, a balgák, a világnak örökre elég a jelen erőszakossága, hogy mindent megváltoztassanak vele. Elfeledkeztek arról – vagy nem is voltak birtokában ennek a tudásnak –, hogy a gonoszság képtelen a végletekig nőni, mert az ember nem veszítheti el egészen a természetét, a benne levő jóságot. Úgy szoktam mondani, bármilyen gonosz legyen is valaki, elérkezik arra a pontra, amikor már képtelen gonoszabbá válni.

Nem történt más, minthogy néhány évtized múltán elernyed a gonoszság. Mint a papírfigura, amelyet vízbe ejtenek, összeroskadt, s már csak valami erőtlenség, pépes-gonosz mocskos folyadék úszkált körülöttünk – s mi benne. De erről te semmit nem tudhatsz. Harmincöt évvel korábban meghaltál, s csak most gondolok erre a számtani megfelelésre: éppen harmincöt esztendődt élteél. Olykor azt álmodtam, számonkérlek ezért a harmincöt esztendőért, a rövidségért, az árvaságért. Butaság, a fájdalom álmai ezek; ahogyan öregszem, egyre inkább szelídül, mélyül bennem a hiányod.

A házat – romosan, de visszavásároltam. A lakók nem törődtek vele, az öregek meghaltak, a fiatalok elköltöztek, mit számított nekik, hogy itt is, ott is javítani kellene, nem ők dolgoztak meg érte... én meg, amikor végre lehetett, igaz, fizetnem kellett valamennyi összeget, kinyitottam az ajtót, megálltam a gangon – ugye, te is így nevezted? –, az utca felé eső kőfal megingott, kifelé dőlt, újra kell rakatnom, aztán helyesbítettem: újra kell raknom, mert erre már nem maradt pénzem, mint ahogyan másféle munkákra sem. De bent voltam, az ajtón belül! Majd én magam, mindent helyreállítok, föltámasztom a téglákat és a gerendákat.

Életemben először éreztem ennek a bódító örömét: a sajátomban lehetek. A tető íve megrogyott, legkésőbb egy-két éven belül újra kell rakatnom (újra kell raknom), addig még kibírja, felmentem a padlásra, a gerendák jól bírják, talán csak a léceket kell kicserélni. Az első udvaron – mert a ház mögött következik a hátsó udvar s utána a veteményeskert, a régi rend szerint – bársonyos-vörös virágfürtök ringatóznak az embermagasságú növényeken, istenem, milyen szép; s amint leírom neked, apám, a házat, diákkorodban benne töltötted a nyarakat, még visszajártál az egyetemről is, olyan egyszerűnek érzem magam, szolid-

vékony létezésrés vagyok az életben, már nem akarok semmi rendkívülit, csak néhány csöndes itteni délutánt, s ha lehet, egyszerűségbe hajló délelőttöt.

De lásd, apám, hová kanyarodtam. Hiszen nem ezt akartam ma elmondani neked. Talán majd később, talán majd egyszer a házról is tudok beszélni, hiszen most tanulom újra a szavakat, hogy elérjenek hozzád. Most tanulom, öregségemre, a hozzád szóló mondatokat. Mondatokat? Most kiáltok feléd, csak csöndesen, csöndesen, hiszen így illik hozzánk: Papa, ugye halljuk egymást?

Arra a fiúra gondolok. Kissé ringó volt a járása, feje kopasz, mint az én fiamnak mostanában, és azok az őszinte mozdulatok. S néha hogy kacagott! Papa, úgy kacagott, ha valami hirtelen öröm érte. De ritka volt az ilyen alkalom.

Katonaruhát viselt. Nem vettem észre, de a falubeliek tudták, milyen hálózat húzódik a mi villanyoszlopaink mellett. Amikor a fiú megjelent, s elkezdte leszerelni a vezetékeket, akkor figyeltem csak föl rá. Homokszínű katonaruhát viselt, igen, papa, olyan volt, olyan fiatal, szép arcú, mint később a fiam, fogta a szerszámot, és egyszerűen elvágta a drótokat. Aztán a másik oszlopon is, egymás után lecsupasztotta a póznákat. Éppen a szomszédos ház előtt dolgozott. Délidőre járt, s hallottam, amint az öregasszony azt mondja az orosz katonának (a szovjet hadsereg katonájának, de nekünk, papa, a *szovjet* nem állt a szánkra, oroszok voltak ezek, oroszok bizony): gyere be, fiam, biztosan megéheztél. Kéz-lábbal magyarázott, már amennyire mozogni tudott az öregségtől, de a fiú megértette a száj elé emelt kéz mozdulatát. Belépett a házba, papa, ez az öregasszony a te idődben is ott élt már? Fiatal nő lehetett, mindenki volt egyszer fiatal, és bizonyára volt férje és fia is; de van-e még, vagy elvitték a háborúba, és meghalt, vagy a forradalomban lőtték le – ő, hogy mindig csak erre tudok gondolni, pedig nem szeretném, de képtelen vagyok másra, életembe beleabroncsolódott, körülött, húsomba mélyült ez a tudás.

Biztosan finom volt a leves, utána – jó falusi parasztszokás szerint – sült húst kapott, vagy rántott csirkét, s hozzá pohár bort. Igyál, fiam, mondta neki nyilván az öregasszony, aki – ki tudja, mióta már – egyedül élt. Egyszer, még a katona előtt megkérdeztem tőle: mit főzött aznap? Mire rám nézett lehulló tekintetével: semmit. Nincs kire.

De most volt kire főznie. A fiatal katonának, a negyvenöt éve megszálló hadsereg katonájának; volt kinek, és finomat főzött. Amikor látta, hogy ez a szinte még gyerekarcú kölyök – talán tizennyolc-tizenkilenc éves lehetett – egyszer csak fölmászik a póznára, s bár nem tudta, mit csinál ott, de izzad, erőlködik, csak le ne essen onnan, kisietett a konyhába.

Ebéd után még marasztalta: ne siess, fiam, ülj még egy kicsit. Ízlett? Na, jól van. Tudod, fiam, s úgy beszélt hozzá, mintha orosz nyelven szólna, vagy az orosz tudna magyarul, de sem egyik, sem a másik, mégis, mindketten megértették egymást – tudod, fiam, nekem is volt ilyen korú, éppen így nézett ki... a falra mutatott, a homályos üveg mögött a kifakult papíron katonaarc mosolygott... aztán az öregasszony hirtelen abbahagyta. S csak nézte egyszerű csöndben, egyszerű csöndesen a fia-katonát. Akadt a szavaknál erősebb beszéd az arcában.

Az orosz katona délután kidöntötte a megszálló csapatok laktanyájába vezető távbeszélő rendszer póznáját, olajjal átitatott, száraz gömbgerendát, s behúzta az öregasszony udvarára. Valamit mondott még, hogy holnap, majd holnap, aztán elment.

Így ment ez papa, hosszú napokon át. Az öregasszony már reggel nekiállt előkészíteni mindent a főzéshez. Nem sietett a mozdulataival, mindegyik ki volt mérve az időben. S hiába távolodott a katona a háztól, a leszerelt és kidöntött újabb telefonpóznát akkor is behúzta az öregasszony udvarára, s mutatta, hogy jó lesz a tűzre.

Elmegyünk, mama, hadonászott a szavakkal az egyik ebéd közben, nem-sokára elmegyünk. Az öregasszony meg, értve is meg nem is, csak bólogatott, egyél, lelkem, nem tudta, ki akarta, mikor és miért, hogy ezek a katonák ott legyenek a falu mellett, félig a domboldalba rejtve, s mindenféle hír járta, hogy a föld alatt mi mindent rejtegetnek, miféle fegyvereket... Jól van, fiam, egyél csak, most csak egyél... és állva nézte, ahogyan amaz az asztalnál kanalazott.

Tudod, papa, az ilyen történetet mostanában kinevetik, azt mondják rá... ugyan, hagyjuk ezt, hiszen neked elmondhatom, te megértesz, vagy én értem meg a rám rajzolt életet, mert itt lehetek, megint itt, ahol azelőtt sosem voltam, de akkor is ide tartottam; nem tudom elmondani, ami bennem az élet, néma vagyok, papa, talán azért, mert nem tanulhattam meg veled a szavakat, és az árva itthonlét némasága ágaskodik bennem.

Aztán az egyik nap nem érkezett a katona. Az öregasszony kilépett a ház elé, körülnézett, ahogy szokta, de nem látta. A tűzhelyen félrehúzta az ételt, hogy meleg maradjon, nehogy oda kapjon, s csak állt, várakozott az öregasszonyok türelmével, amely már minden reménytelenségben is reményt talál. Másnap még főzött, aztán abbahagyta.

S amikor a katona benyitott a kapun, zavartan, szégyenlősen akarta mondani neki, hogy nincs... hiszen ha mondja...

De a katona megfogta az öregasszony két karját: mamuska, ruha, ruha, civil ruha! És egyre csak ezt hajtogatta: ruha, ruha!

Jaj, istenem, mit tegyek? Honnak vegyek?

Így került át hozzám a katona. Levittem a régi holmimat, talán valamire jó lesz, a kertben vagy hűvös napokon. Hát nem annak lett jó. Hanem szökéshez öltözéknek. Nem kérdeztem, hová, merre megy, itt bújik el, vagy Európa más tája felé menekül?

Dezertőr!

Katonaszökevény.

A hadseregben sosincs béke.

Főbelövés.

Riadt volt az arca. Papa, úgy félt, de úgy...! Remegett a keze, alig tudta begombolni az inget. Közben beszélt. Nem értettem. Az egyetemen szigorlatoznom kellett orosz nyelvből, de nem segített.

Az öregasszony egyszer csak megint ott volt. Ételt hozott, főtt ételt. Kopott, homoksárga színű nadrágomban, bolyhosodásnak indult pulóveremben a fiú állva kanalazta a levest, mintha közben már futott volna.

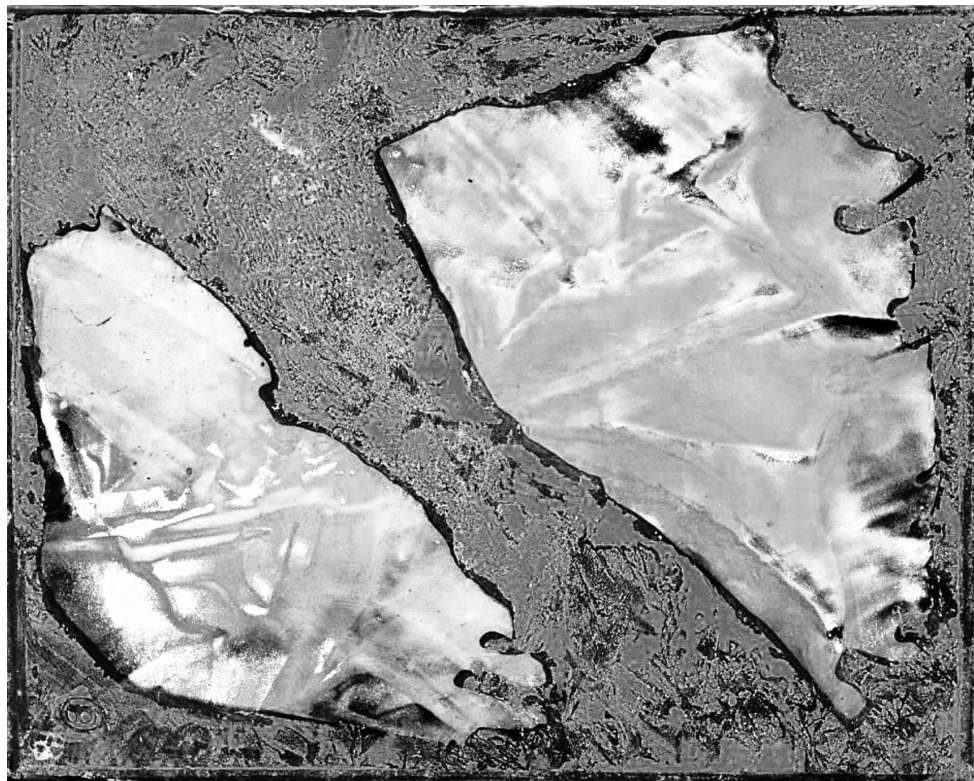
Öljem meg az átkozottat?

Most már megtehetem, pucolnak kifelé az országból. Egy dezertőr halála nem számít.

Nem bírom elviselni a fájdalmat, papa. Nem bírom a lélek fájdalmát. Senki másnak, ezt is csak neked mondhatom el: ott állt kopaszra nyírt fejjel, mint mostanában a fiam, s ha elkeseredik valami miatt, lekonyul a szája szeglete. S neki is, ugyanúgy lekonyult a szája szeglete.

Nem kért semmit, semmi mást. Láttam rajta a félelmet.

És ment. Ment? Osont a félelem. Még egy utolsó figyelemharapás, hogy eltűnjön valamerre. Én meg ottmaradtam, mint aki árván is hazatalál.

Báron László: Repülővel az óceán felett (zománc, 2010)